

УДК 378:373.5.011.3-051]:811

DOI: 1499/2307-4914.1.2022.258490

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КОМПЕТЕНТНІСНО ЗОРІЄНТОВАНОЇ МОВНОЇ ОСВІТИ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ

Валентина Коваль, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри української мови та методики її навчання, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0002-7698-3600

E-mail: v.o.koval@udpu.edu.ua

У статті розглянуто особливості освітніх тенденцій у розвитку та підготовці майбутніх учителів української мови і літератури у закладі вищої освіти, методи, прийоми і засоби їх успішної реалізації. Проаналізовано процес компетентнісно зорієнтованої підготовки вчителів-словесників. Зосереджено увагу на проблемах формування професійної компетентності вчителя. Розкрито тенденції практичної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури та необхідність впровадження в освітній процес академічного простору, навчальних практик, що є потребами сучасного суспільства.

Ключові слова: компетентний мовець; компетентнісний підхід; тенденції розвитку; компетентнісно зорієнтована освіта; компетентний учитель; модернізація освітнього середовища; професійна підготовка; особистісно зорієнтоване навчання; компетентнісна модель.

TENDENCIES OF THE COMPETENCE-ORIENTED LANGUAGE EDUCATION DEVELOPMENT IN TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE

Valentyna Koval, Doctor of Pedagogic Sciences, Full Professor, Professor at the Department of the Ukrainian Language and Methods of Its Teaching, Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0002-7698-3600

E-mail: v.o.koval@udpu.edu.ua

The peculiarities of educational tendencies in the processes of development and training of future teachers of Ukrainian language and literature in higher education institutions, methods, techniques, and means of their successful implementation are revealed. The article analyzes the process of competence-oriented language training of language teachers as an integrated phenomenon. The purpose of the formation of the professional competence of the future teacher of the Ukrainian language and literature is highlighted. The focus is on the problems of forming the professional competence of the teacher, and the importance of the requirements for language teacher. The development of communicative competence in the set of language, speech, and socio-cultural competencies is analyzed, which aims to rethink the tasks, content, and technology of future teacher training and review the forms and methods of organizing the educational process in higher education. The tendencies of practical

training of future teachers of Ukrainian language and literature and the necessity of introducing innovative programs, and educational practices in the educational process, which are relevant needs of modern society, are revealed.

The article highlights current issues of training of the future teachers of Ukrainian language and Ukrainian literature in pedagogical institutions of higher education, and their role in the formation of the competence-oriented, intellectually creative personality. The multifaceted process of studying the problems of ontogenesis of professional competence of a language teacher is revealed and the problems of formation of speech culture and linguistic competence of students are substantiated as an indicator of their readiness for professional reflection, self-realization in the educational space.

The purpose of the article is to reveal the main trends in the development of competence-oriented language education, ways to form a competent speaker; to teach theories of language, to develop the skills of literate oral and written speech, and the formation of skills in text creation in the training of future teachers of Ukrainian language and literature.

Keywords: competent speaker; competence approach; development tendencies; competence-oriented education; competent teacher; modernization of educational environment; professional training; person-oriented studying; competency model.

Державотворчі процеси сьогодення, що відбуваються в Україні, спонукають до докорінних змін в галузі освіти, застосування нових підходів до визначення змісту навчання та виховання.

Успішність модернізації нової української школи сприяє науково-теоретичному обґрунтуванню інноваційних підходів до організації навчання у педагогічних закладах вищої освіти та впровадженню в практику кращих надбань сучасної базової, профільної та вищої школи.

«У контексті глобалізаційних викликів у багатьох країнах постає нова тенденція щодо ціннісного виміру освіти, тобто її значення для окремої людини, суспільства в цілому. Інтенсифікація культурних, освітніх, наукових зв'язків, розширення контактів між людьми різних національностей, рас і конфесій створює передумови для полікультурного розвитку, формування універсальних цінностей, плідного використання кращого міжнародного досвіду» [14, с. 19].

Проблема підготовки висококваліфікованих компетентних фахівців є актуальною в усіх сферах суспільного життя, зокрема в освіті. Сьогодні, як у вітчизняній, так і в закордонній науці, увагу дослідників привертає проблема «активного ставлення людини до свого розвитку на етапі професійного становлення...» [16, с. 86]. У реалізації цього завдання провідна роль відведена вчителю-філологу, який покликаний забезпечити розвиток інтелекту в школярів, формувати у них національну свідомість, прилучати до цінностей української та світової культури, наповнити учнів потенціалом фольклору і художньої літератури. Стимулювати прагнення до самовдосконалення та саморозвитку, виховувати молоду генерацію активних, діяльних громадян. Саме тому вчитель-словесник має стати не просто транслятором педагогічних чи методичних знань, а творчим лідером, засновником освітніх інновацій, розвиненою особистістю.

Як зазначає С. Омельчук, після впровадження в дидактиці й галузевих методиках компетентнісного підходу узвичаєними поступово стають терміни: компетентна особистість, компетентний учитель, компетентний учень, компетентна людина, компетентний фахівець; компетентнісний підхід, компетентнісне навчання, компетентнісна освіта, компетентнісна модель, компетентнісна парадигма і под. Останнім часом у вітчизняній лінгводидактиці до цього переліку долучилося й

термінне словосполучення «компетентний мовець». Як тлумачить автор, компетентний мовець – це особистість, що має високий рівень мовної свідомості, творчого мислення і літературного мовлення, здатна висловлювати думки просто і зрозуміло [6, с. 13, с. 16].

Тенденціями в розвитку української лінгводидактики С. Омельчук вважає стратегічні напрями навчання української мови на всіх освітніх рівнях (дошкільному, шкільному, вишівському, післядипломному), зумовлені змінами в розвитку суспільства й освітніми цілями, що концептуально визначають мовну освіту особистості. Іншими словами, окреслення тенденцій у методиці навчання української мови – це прогнозування в царині лінгводидактики, визначення стратегій освітнього педагогічного процесу й формулювання концептуально значущих напрямів мовної освіти особистості [6, с. 17].

Процес компетентісно – зорієнтованої мовної підготовки вчителя має загальнопедагогічний характер і кваліфікується нами як інтегративне явище. Суть його полягає в тому, що від професійних дій, рівня фахових компетентностей учителя залежить мовленнєвий розвиток особистості, комунікативний та технологічний підходи до навчання мови.

Під час вивчення мови студенти-філологи набувають знання саме про мову, граматичну структуру і словниковий склад, історію та закони її розвитку; одержують уявлення про роль мови в ментальності українського народу, у його суспільному житті, розвитку інтелекту людини – це становить мовну компетентність майбутнього вчителя-філолога.

Відповідно, як зазначають Л. Скуратівський, В. Федоренко: «Випускник закладу вищої освіти повинен досконало володіти рідною мовою, бути фахівцем з високим рівнем комунікативної компетентності, що базується на системі знань про мову, а також її граматичну будову» [17, с. 29].

Стрижнем підготовки майбутнього вчителя-словесника є формування активної та творчої особистості, яка має глибокі знання з власної навчальної дисципліни, професійний та соціальний досвід, фахове теоретико-практичне мислення, цілісне уявлення професійної діяльності, широку ерудицію, розвинені дослідницькі вміння та навички. Він володіє різними способами реалізації методичних задумів.

Здійснення такої підготовки можливе завдяки Концепції державної мовної політики (2010), у якій зазначено, що пріоритетним є утвердження, розвиток та впровадження української мови в усі сфери діяльності суспільства та вироблення єдиної стратегії формування національно-мовної особистості.

У Концепції мовної освіти в Україні (2011) визначено, що українська мова забезпечує доступ до джерел нашої духовності, дає змогу випускникам закладів загальної середньої освіти якнайповніше реалізувати свої можливості, життєві потреби, наміри й плани, що пов'язані з продовженням освіти, опануванням професії, працею у будь-якій галузі чи сфері життєдіяльності.

Закон України «Про освіту» (2014), «Про вищу освіту» (2016), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013), чинні програми з української мови передбачають формування мовної особистості, що володіє усним і писемним словом, уміє вільно користуватися мовними засобами під час сприйняття, створення висловлювань у різних формах, стилях і жанрах мовлення, що тісно пов'язано зі сформованістю професійної компетентності майбутнього вчителя-філолога

та ключових компетенцій. Цими документами передбачено, що професійна діяльність учителя-словесника має полягати у створенні можливостей для розвитку мислення і мовлення учнів; формуванні національної особистості з розвинуеною мовною, мовленнєвою, комунікативною компетентностями; здійсненні навчання мови на основі народної педагогіки й дидактики, у тісному зв'язку з національною і загальнолюдською культурою.

З метою вдосконалення, відповідно до сучасних вимог змісту базової мовної освіти в середніх школах різного типу та фахової філологічної освіти у вищій школі, необхідно усвідомити реальний стан мовних проблем і оцінити їх у кількох основних сферах: державній, суспільній та особистісно мовній.

У методичних рекомендаціях стосовно вивчення української (рідної) мови зазначено, що завдяки запровадженню у шкільну практику внутрішньопредметних зв'язків при вивченні кожної теми з лексики, фразеології, морфології, синтаксису, культури мовлення і стилістики та тексту «мовна змістова лінія за своїм функціональним призначенням зближується з мовленнєвою...» [5, с. 30].

Практична підготовка майбутніх учителів української мови і літератури визначена актуальними тенденціями розвитку університетських знань у світі, необхідністю створення та впровадження інтегрованих в академічний простір провідних університетів світу інноваційних програм, навчальних практик і наукових досліджень, формування фахових спеціалізацій, що є релевантний потребам сучасного суспільства, забезпечення студентоцентричних принципів навчальної та дослідницької роботи.

Отже, модернізація освіти вимагає пошуку та впровадження ефективних шляхів викладання мови, насамперед української, у загальноосвітніх школах.

У зв'язку з цим зростає роль закладів вищої освіти у підготовці висококваліфікованих учителів-філологів. Переорієнтація сучасної вищої освіти на європейські стандарти передбачає насамперед підготовку компетентного педагога, що здатний діяти практично, застосовувати новітні, інноваційні технології й досвід успішних дій у ситуаціях соціальної практики та професійної діяльності.

Ряд дослідників, зокрема О. Семеног [10], С. Сисоева [13;14], Л. Базиль [9], І. Зимня [2], розглядали проблеми неперервної професійної освіти, вищої педагогічної освіти, формування педагогічної майстерності, професіоналізму, підготовки вчителя до педагогічної творчості та впровадження педагогічних технологій, системного аналізу педагогічного процесу у вищій школі, розробили системи різнорівневої і ступеневої підготовки фахівців, теоретико-методологічні засади особистісно орієнтованої підготовки педагога, формування фахівця певної галузі діяльності, опанування ним певного роду занять та професії. Учені у межах наукових досліджень розглядали наукові основи й технології обраної професійної діяльності, прищеплення спеціальних практичних навичок і вмінь, окреслювали особистісні якості, необхідні вчителю, та обґрунтовували їх значущість для педагогічної діяльності.

Стає очевидним, що професійну підготовку вчителя науковці розглядають як процес формування творчої особистості, здатної до саморозвитку, самовдосконалення та продуктивної діяльності. Це передбачає новий підхід до формування професійної компетентності майбутнього вчителя.

У дисертаційному дослідженні О. Семеног «Система професійної підготовки

майбутніх учителів української мови і літератури (в умовах педагогічного університету)» розроблено та обґрунтовано: «навчально-методичну систему професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури в педагогічному університеті, побудовану на основі компетентнісно орієнтованого підходу; визначено мету, функції, структуру і зміст, форми і методи реалізації системи професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури; розроблено і науково обґрунтовано етапи професійної підготовки студентів до педагогічної діяльності; визначено основні напрями розвитку системи професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури, яка характеризується наявністю елементів етнокультурознавчого спрямування та використанням сучасних інформаційних технологій» [10, с. 12].

Автор визначає професійну підготовку майбутніх учителів української мови і літератури як: «Цілеспрямовану діяльність, що представляє єдність змісту, структури, мети навчання і виховання, сукупність психологічних і моральних якостей особистості, знань, умінь, навичок, філологічних і педагогічних здібностей, набуття яких дає можливість формувати позитивну мотивацію студентів до педагогічної діяльності, сприяє оволодінню ними необхідним обсягом загальнокультурних, психолого-педагогічних і спеціальних знань, дозволяє викладати українознавчі, філологічні предмети й виконувати пошуково-дослідну і виховну роботу» [10, с. 32].

Метою професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури науковець вважає гармонійний взаємозв'язок і оптимальне співвідношення підсистем на кожному освітньо-кваліфікаційному рівні (спеціаліст – бакалавр – магістр), формування позитивної мотивації педагогічної діяльності, методологічну, фахову культуру словесників, сприяння опанування ними необхідних за обсягом загальнокультурних, психолого-педагогічних і спеціальних знань, професійних умінь і навичок [10, с. 34].

С. Сисоева у дисертаційній роботі «Теоретичні і методичні основи підготовки вчителя до формування творчої особистості учня» визначає концептуальну ідею дослідження професійної підготовки майбутнього вчителя-філолога як єдність системної цілісності й процесуальної неперервності цього процесу [13].

Аналіз досліджень науковців доводить, що для формування професійної компетентності майбутнього вчителя української мови і літератури під час його підготовки у закладі вищої освіти основними підходами, які відіграють роль у формуванні освітнього простору, у здатності застосовувати компетентності в житті і навчанні, є компетентнісний та особистісно орієнтований.

Природним генетичним прообразом компетентнісного підходу вважаються ідеї загального й особистісного розвитку, сформульовані у контексті психолого-педагогічних концепцій розвивальної й особистісно орієнтованої освіти.

Особливостями компетентнісного підходу під час здобуття вищої освіти є:

- визнання компетенцій як результату освіти на кожному етапі безперервного циклу;
- перенесення акцентів з поінформованості суб'єктів навчання на їхнє вміння використовувати інформацію для розв'язання практичних проблем;
- студентоцентрована спрямованість навчання;
- спрямованість фахової підготовки на подальше працевлаштування випуск-

ників та задоволення потреб ринку праці, а також вимог працедавців;

- звернення в освітньому процесі до людини, враховуючи опору на антропологічні та аксіологічні засади її розвитку, зокрема світогляд, критичність, мислення, ставлення до праці, професії, до себе і партнерів, здатність до самооцінки свого внутрішнього світу.

Як результат такого процесу – формування загальної компетенції людини, що є сукупністю ключових компетенцій, інтегрованою характеристикою особистості.

Більшість учених і практиків розглядають поняття «компетентність» «у контексті гуманістичної парадигми та особистісно орієнтованого підходу до навчання. Так, компетенції визначають, як комплекс станів та властивостей особистості, що дозволяють їй успішно вирішувати професійні завдання щодо навчання та виховання; як сукупність викладача й студентів; складне інтегроване індивідуально-психологічне новоутворення; лабільний параметр професіоналізму і творчої активності, когнітивна складова психологічної готовності суб'єкта до виконання професійних і соціальних функцій» [14, с. 145, с. 146].

У загальноосвітній школі переважає особистісно орієнтоване навчання, що створює умови для забезпечення оптимальних шляхів мовленнєвого розвитку кожного учня, врахування його індивідуальних особливостей, заохочення до самостійності у вивченні мови, а також здійснюється під час взаємопов'язаного і цілеспрямованого вдосконалення чотирьох ключових видів мовленнєвої діяльності учнів: аудіювання (слухання-розуміння), читання, говоріння й письма. За цього підходу визначальними стають групова робота, диспути, рольові ігри, діалоги, бесіди, позакласні заходи з мови тощо.

На думку С. Омельчука, однією з найбільш перспективних тенденцій у розвитку вітчизняної лінгводидактики, пов'язаною з новими вимогами до змісту, форм і технологій навчання української мови на сучасному етапі, є вивчення мовних одиниць різних рівнів на текстовій основі. Важливого значення набуває принцип текстоцентризму, що передбачає засвоєння мовних знань, формування вмінь і навичок на основі текстів, усвідомлення структури тексту та функцій мовних одиниць у ньому [6, с. 30].

У напрямі впровадження компетентісно зорієнтованої освіти В. Болотов, В. Серіков пропонують здійснювати міжпредметні зв'язки, вводити компетентісну основу в усі цикли дисциплін навчального плану та запровадити профільну старшу школу для створення можливостей для реалізації потреб громадян. На думку цих науковців, варто створювати умови для набуття необхідних компетентностей протягом усього життя, це сприятиме продуктивності та конкурентоздатності людини на ринку праці, а також розвитку вміння адаптуватися в мінливому світі.

Саме у системі професійної підготовки відбувається компетентісно зорієнтований процес становлення студента-філолога, який розуміємо як поетапний, динамічний і керований шлях входження в професію.

Зокрема Л. Базиль зазначає, що розвиток літературознавчої компетентності майбутнього вчителя української мови і літератури є багатоплановим, складно організованим, довготривалим процесом, що реалізується у таких вимірах: соціокультурному, соціальному, професійно значущому, компетентісно зорієнтованому тощо [9, с. 200].

Звернення і перехід до нових стандартів компетентісно зорієнтованої освіти є актуальним і для сучасної філологічної науки, що зумовлює реалізацію інноваційних підходів до процесу формування професійної компетентності у майбутніх учителів-словесників. Як зазначають О. Тищенко, І. Зимня та інші, такий професійно компетентний педагог викладає філологічні предмети з урахуванням найновіших досягнень мовознавства і літературознавства, послідовно формує філологічний смак учнів, розвиває в них прагнення пізнавати українське слово, потребу й уміння самостійно поповнювати свої знання, здійснювати дослідницькі пошуки в галузі філологічних, психолого-педагогічних наук.

На сучасному етапі розвитку суспільство характеризується підвищеним значенням комунікаційних й інформаційних технологій, збільшенням обсягів інформації, появою високих технологій, що нині є визначальним чинником прогресу економіки, політики, науки, освіти.

Швидкий темп розвитку інформаційних технологій, а також зміни в освіті, пов'язані з упровадженням компетентісного підходу, що обумовлений ухваленим Радою Європи у 1996 р. переліку загальних ключових компетенцій, ставлять перед педагогічною наукою низку проблемних завдань. До таких завдань належить формування та розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності вчителів закладів загальної середньої освіти.

У дослідженнях О. Леонтєва [4], Т. Симоненко [12] окреслено шляхи формування комунікативної компетенції майбутніх учителів української мови і літератури та розкрито комунікативну функцію мови.

Серед актуальних питань сьогодення – проблема підготовки майбутніх учителів української мови й літератури в педагогічному університеті як особистостей, у яких сформована готовність до компетентісно орієнтованої, інтелектуально-творчої професійної діяльності.

Окремі аспекти професійної підготовки майбутнього вчителя-філолога частково досліджували науковці: Л. Базиль [9], С. Сисоєва [13], М. Пентилюк [8], Т. Симоненко [11], С. Омельчук [6] та ін. З урахуванням нових концептуальних засад мовної освіти в Україні науковцями пропонуються лекційні, практичні, лабораторні заняття з методики викладання української мови, спрямовані на формування творчого мислення студентів-філологів.

Ряд дослідників-лінгводидактиків (А. Загнітко, Л. Мацько, Г. Передрій, М. Плющ, Л. Скуратівський, В. Тихоша, Г. Шелехова та ін.) вирішують теоретичні й практичні проблеми методики навчання української мови і сприяють реалізації мовної освіти. Учені довели, що в лінгводидактиці проблема мовної особистості початково виникла на рівні концепції мовної освіти в середній школі, набула активного розвитку у подальших дослідженнях, а також почала реалізовуватися у практиці викладачів вищої школи.

На наш погляд, підходи науковців до становлення професійної компетентності майбутнього вчителя з чіткою орієнтацією на важливість формування професійних мовленнєвих умінь студентів, опанування системи знань в органічній єдності з педагогічними практичними діями, необхідними для удосконалення і корекції мовленнєвої діяльності, сприяння усвідомленню функціональної ролі мовленнєвої майстерності в педагогічній діяльності мовлення у цьому процесі є незаперечним

фактом.

Проаналізована література дозволяє стверджувати, що основну увагу дослідники зосередили на проблемах формування мовної та мовленнєвої компетенції філологів, хоч студенти набувають ще й інших компетенцій, зокрема це комунікативні, соціокультурні, діяльнісні тощо.

У галузі мовної освіти незмінний інтерес викликають проблеми формування професійної компетентності вчителя, які висуюють до вчителя-словесника ряд вимог: орієнтація на креативно розвинуту, полікультурну особистість, лінгвокультурну підготовку учнів; організатора міжкультурного спілкування; розвиток комунікативної компетенції в сукупності мовної, мовленнєвої та соціокультурної компетенцій, що має на меті переосмислення завдань, змісту і технології підготовки майбутнього вчителя, перегляду форм і методів організації освітнього процесу у ЗВО.

Професійна компетентність учителя вживається у наступних контекстах: інтегральна якість особистості, що має свою структуру та дозволяє фахівцеві ефективно здійснювати свою діяльність, сприяє його саморозвитку та самовдосконаленню; як сукупність практичних умінь, теоретичних знань, особистісних якостей та досвіду вчителя, діалектичних перебіг яких забезпечує ефективність та результативність педагогічної дії. Отож професійна компетентність учителя забезпечує створення таких дієвих моделей формування необхідних якостей в особистості учня, самореалізації особистості, виявом яких є його індивідуально-педагогічний стиль.

«Компетентність вчителя характеризується набутими професійними вміннями (конструктивними, організаторськими, гносеологічними, комунікативними), а також вміннями щодо організації діяльності учнів та управління такою діяльністю; включає кваліфікацію, а також широкий світогляд, зацікавленість і правомірність у здійсненні прийнятих рішень» [14, с. 152].

У дослідженні проблем особистісно орієнтованого навчання формування професійних особистісних якостей у галузі мовної та літературної освіти вагомий доробок складають праці таких вітчизняних учених: І. Беха, Н. Волошиної, Є. Голобородько, М. Пентиліук, С. Омельчука. Науковці зазначають, що якості особистості виражаються в органічній єдності її потреб, свідомості, знань, емоційно-вольової сфери та практичних дій, спрямованих на особистісне та професійне становлення.

У свою чергу, І. Зязюн указує на те, що студентів необхідно працювати над таким синтезом якостей і властивостей особистості, що дозволять без зайвого емоційно-психологічного напруження здійснювати свою професійну діяльність: впевненість у собі як у вчителів, педагогічний оптимізм, відсутність емоційного напруження, уміння володіти собою, відсутність страху перед дітьми, наявність вольових якостей (цілеспрямованість, самоволодіння, рішучість) [7, с. 50].

Так, К. Левітан під професійно значущими якостями особистості розуміє постійне ставлення до свого фаху, професії, праці, природи, предметів «як певної системи мотивів, форм і способів професійно-рольової поведінки, у якій ці стосунки реалізуються» [3, с. 33].

На думку О. Щербакова, «професійно значущі якості є тією формою внутрішньої активності особистості, завдяки якій відбувається впорядкування сприйнятої інформації всієї палітри ставлення до навколишньої дійсності й вибору

найбільш правильних, педагогічно обґрунтованих дій стосовно учнів, своїх духовних потреб і себе як суб'єкта педагогічної діяльності й діяча соціального прогресу» [18]. Такі якості студента, як підкреслює науковець, визначають професійне становлення його особистості як майбутнього вчителя-вихователя.

М. Пентиліук указує на те, що роль української мови у вітчизняному суспільстві значно зросла, а мовна і мовленнєва компетенції ґрунтуються на усвідомленні основної функції української мови – комунікативної, що забезпечує мовленнєву діяльність її носіїв і впливає на їхній духовний розвиток. Комунікація, або спілкування людей відбувається, як уже зазначалося, у процесі мовленнєвої діяльності і забезпечує формування комунікативної компетенції [8].

У своєму дослідженні С. Омельчук виокремлює такі найпрогресивніші тенденції в розвитку сучасної методики навчання української мови:

- 1) формування національно-мовної особистості, якій властиві національний спосіб мислення, український менталітет, національна свідомість та самосвідомість, національний характер, а також національно-культурна мотивація;
- 2) нове трактування традиційно усталених у методиці підходів, ураховуючи зміни у стратегії й тактиці мовної освіти;
- 3) пошук і реалізація нових підходів до навчання мови в школах усіх типів та у вишівській лінгводидактиці, віддаючи перевагу когнітивній і комунікативній методиці навчання української мови;
- 4) вивчення мовних одиниць різних рівнів на текстовій основі, тобто застосування принципу текстоцентризму, що передбачає засвоєння мовних знань, формування вмій і навичок на основі текстів;
- 5) розроблення й упровадження ефективних форм, методів, прийомів, засобів, технологій навчання української мови, що відповідають сучасній науковій парадигмі лінгводидактики початку ХХІ ст. [6, с. 32–33].

Як свідчать наукові дослідження, саме вчитель мови та літератури формує в учнів адекватне дійсності уявлення про культурні надбання народів, скеровує пізнавальні інтереси учнів та їхнє ставлення до різних етносів і культур; розвиває емоційну сферу особистості школярів, навчаючи їх глибоко розуміти літературний твір, внутрішній світ і мотиви вчинків героїв художніх творів.

Аналіз наявних наукових надбань доводить, що проблема формування професійної компетентності вивчена аспектно; напрацьовані матеріали мають переважно прикладний характер, стосуються конкретно-методичних аспектів професійної компетентності фахівця.

Однак у наукових дослідженнях, присвячених аналізу професійно-педагогічної діяльності, професійну компетентність як головну складову професійної підготовки не розглядають. Недостатньо досліджена також проблема теоретичних основ удосконалення цієї компетентності вчителів-словесників; відсутні системні дослідження структури, а також складових цієї категорії, можливих рівнів розвитку й критеріїв їх визначення. Необхідність формування мовної особистості, зокрема, спонукала до визначення найголовніших аспектів навчання майбутнього вчителя української мови і літератури.

Багатогранність аспектів вивчення проблем онтогенезу професійної компетент-

ності вчителя настановує на необхідність розкриття суті цілого комплексу питань, що потребували свого вирішення і знайшли виразне відображення у працях як закордонних, так і вітчизняних науковців.

Попри виокремлені вище наукові положення, проблему формування професійної компетентності майбутніх учителів досліджено недостатньо. Необхідним є вдосконалення теоретико-методологічних, організаційних та методичних аспектів формування професійної компетентності майбутніх учителів-словесників з урахуванням сучасних вимог, що засвідчує актуальність проблеми цього дослідження.

Отже, проведений аналіз наукових джерел показав, що сучасний освітній процес закладу вищої освіти спрямований на підготовку майбутнього вчителя-філолога як суб'єкта мовно-культурної комунікації. У зв'язку з цим стає доцільним визначення концептуальних основ вирішення проблеми формування професійної компетентності у майбутніх учителів-словесників.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в детальному дослідженні тенденцій розвитку професійної діяльності вчителя-словесника та аналізу практичної роботи викладачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вихованець І., Городенська, А. Грищенко. К. Граматика української мови: посіб. для вчит. Київ, 1987. 246 с.
2. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Москва: Исслед. центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. 42 с.
3. Левитан К. М. Основы педагогической деонтологии. Москва: Просвещение, 1995. 191 с.
4. Леонтьев А. А. Педагогическое общение. Москва: Знание, 1979. 48 с.
5. Методичні рекомендації щодо вивчення української (рідної) мови у 2006–2007 навчальному році. *Дивослово*. 2006. № 8. С. 29–40.
6. Омельчук С. Сучасна українська лінгводидактика: норми в термінології і мовна практика фахівців: монографія. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2019. 356 с.
7. Педагогічна майстерність: підручник / під ред. І. А. Зязюна. К.: Вища школа, 1997. 349 с.
8. Пентилюк М. І. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики: зб. ст. Київ: Ленвіт, 2011. 256 с.
9. Базиль Л. О. Розвиток літературознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури: монографія. Київ: Видавництво НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. 574 с.
10. Семенов О. М. Система професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури (в умовах педагогічного університету): дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. К., 2005. 291 с.
11. Симоненко Т. В. Формування професійної мовнокомунікативної компетенції студентів філологічних факультетів: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02. К., 2007.
12. Симоненко Т. Професійна комунікативна компетенція вчителя- словесника. *Рідна школа*. 2004. № 9. С. 12-16.
13. Сисоева С. О. Теоретичні і методичні основи підготовки вчителя до формування творчої особистості учня: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. К., 1997. 36 с.
14. Сисоева С. О., Соколова І. В. Теорія і практика вищої освіти: навч. посіб. К., 2016. 338 с.
15. Тищенко О. Модель курсу «Мова професійного спілкування»: (психолінгвістичний аспект). *Дивослово*. 2003. № 9. С. 56–59.
16. Толков О. С. Розвиток методичної компетентності викладача вищої школи. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія «Психологічні науки»*. Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2012. Вип. 4. 212 с.
17. Федоренко В., Скуратівський Л. Методичні рекомендації щодо вивчення української (рідної) мови у 2006–2007 н.р. *Дивослово*. 2006. № 8. С. 29–40.
18. Щербаков А. И. Совершенствование системы психологического образования. *Вопросы психологии*. 1981. № 5. С. 13–18.

REFERENCES

1. Vykhoanets, I. (1987). Hramatyka ukrainskoi movy. Kyiv [in Ukrainian].
2. Zimnjaja, I. A. (2004). Kljuchevye kompetentnosti kak rezul'tativno-celevaja osnova kompetentnostnogo podhoda v obrazovanii. Moskva: Issledovatel'skij centr problem kachestva podgotovki specialistov [in Russian].
3. Levitan, K. M. (1995). Osnovy pedagogicheskoi deontologii. Moskva: Prosveshhenie [in Russian].
4. Leont'ev, A. A. (1979). Pedagogicheskoe obshhenie. Moskva: Znanie [in Russian].
5. Metodychni rekomendatsii shchodo vyvchennia ukrainskoi (ridnoi) movy u 2006–2007 navchalnomu rotsi. (2006). *Dyvoslovo*, 8, 29–40 [in Ukrainian].
6. Omelchuk, S. (2019). Suchasna ukrainska lnhvodydaktyka: normy v terminolohii i movna praktyka fakhivtsiv. Kyiv: Vydavnychi dim «Kyievo-Mohylianska akademiia» [in Ukrainian].
7. Pedahohichna maisternist: pidruchnyk. (1997). I. A. Ziaziun, L. V. Kramushchenko, I. F. Kryvonos (Ed.) et al. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
8. Pentyliuk, M. I. (2011). Aktualni problemy suchasnoi lnhvodydaktyky. Kyiv: Lenvit [in Ukrainian].
9. Rozvytok literaturoznavchoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv ukrainskoi movy i literatury. (2015). L. O. Bazyl (Ed.). Kyiv: Vydavnytstvo NPU im. M. P. Drahomanova [in Ukrainian].
10. Semenoh, O. M. (2005). Systema profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv ukrainskoi movy i literatury (v umovakh pedahohichnoho universytetu). *Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
11. Symonenko, T. V. (2007). Formuvannia profesiinoi movnokomunikatyvnoi kompetentsii studentiv filolohichnykh fakultetiv. *Doctor's thesis*. Kyiv: NPU im. M. P. Drahomanova [in Ukrainian].
12. Symonenko, T. (2004). Profesiina komunikatyvna kompetentsiia vchytelia- slovesnyka. *Ridna shkola*, 9, 12–16 [in Ukrainian].
13. Sysoieva, S. O. (1997). Teoretychni i metodychni osnovy pidhotovky vchytelia do formuvannia tvorchoi osobystosti uchnia. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
14. Sysoieva, S. O., Sokolova, I. V. (2016). Teoriia i praktyka vyshchoi osvity [in Ukrainian].
15. Tyshchenko, O. (2003). Model kursu “Mova profesiinoho spilkuвання”: (psykholinhvistychnyi aspekt). *Dyvoslovo*, 9, 56–59 [in Ukrainian].
16. Tolkov, O. S. (2012). Rozvytok metodychnoi kompetentnosti vykladacha vyshchoi shkoly. *Visnyk Kam'ianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Serii “Psykholohichni nauky”*. H. K. Radchuk (Ed.) et al. Kam'ianets-Podilskyi: *Medobory-2006, issue 4* [in Ukrainian].
17. Fedorenko, V. (2006). Metodychni rekomendatsii shchodo vyvchennia ukrainskoi (ridnoi) movy u 2006–2007 n.r. V. Fedorenko, L. Skurativskyi (Ed.). *Dyvoslovo*, 8, 29–40 [in Ukrainian].
18. Shherbakov, A. I. (1981). Sovershenstvovanie sistemy psihologicheskogo obrazovanija. A. I. Shherbakov (Ed.). *Voprosy psihologii*, 5, 13–18 [in Russian].